

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

της Αθηνάς Δημητριάδου

Εν αρχή ην ο Θεοβάντες. Και ο Λόρκα.

Πριν από εβδομήντα περίπου χρόνια ο μέσος αναγνώστης στην Ελλάδα γνώριζε δύο μόνον ισπανόφωνους συγγραφείς, τον Θεοβάντες και τον Λόρκα. Ο *Δον Κιχώτης* ήταν γνωστός σε μικρούς και μεγάλους, κυκλοφορούσε μέχρι και στη σειρά Κλασσικά Εικονογραφημένα. Ο Λόρκα είχε γίνει γνωστός από τις μεταφράσεις του Καζαντζάκη, του Ελύτη και του Γκάτσου. Το φιλοθεάμον κοινό έσπευδε να χειροκροτήσει την Κατίνα Παξινού στον ρόλο της Μπερνάρντα Άλμπα. *Το μοιρολόι για τον Ιγνάθιο Σάντσεθ Μεχίας* συνδέθηκε άρρηκτα με την εξέγερση του Πολυτεχνείου.

Μετά τη μεταπολίτευση άρχισαν να ακούγονται πολύ τα ονόματα του Μάρκες και του Μπόρχες. Το αναγνωστικό κοινό της δεκαετίας του 1970 είχε καταγοητευτεί από τα έργα τους. Έκτοτε η ισπανόφωνη λογοτεχνία άρχισε να μεταφράζεται σταθερά και συστηματικά, και οι σπουδές στην ισπανική γλώσσα κατέλαβαν κυρίαρχη θέση στη διδασκαλία των ξένων γλωσσών. Το ανά χείρας βιβλίο, με τον παιγνιώδη και συνάμα προκλητικό τίτλο *Η (α)πειθαρχία των λέξεων*, υπηρετεί διπλό σκοπό: αφενός επιχειρεί μια σύντομη και επιλεκτική εισαγωγή στην ισπανόφωνη λογοτεχνία, αφετέρου παρουσιάζει την

πορεία της μεταφραστικής διαδικασίας από τα ισπανικά στη γλώσσα μας.

Παρότι τα κείμενα έχουν γραφτεί με διαφορετική αφορμή το καθένα –συναντήσεις και συνέδρια μεταφραστών, εργαστήρια μετάφρασης και πανεπιστημιακές παραδόσεις, όπως και συνεργασίες με λογοτεχνικά περιοδικά–, συγκροτούν λεπτομερή εικόνα της θέσης που κατέχει σήμερα στη χώρα μας η ισπανόφωνη λογοτεχνία.

Το πρώτο κείμενο με τίτλο «Μεταφραστής / Συγγραφέας: σχέση συνεργασίας ή ανταγωνισμού;» πραγματεύεται το ακανθώδες ζήτημα της σχέσης συγγραφέα και μεταφραστή και τις δυνατότητες συνεργασίας τους. Εύγλωττα τα παραδείγματα μας οδηγούν στο συμπέρασμα ότι μια υπό προϋποθέσεις συνεργασία, στην οποία θα τηρηθεί από την αρχή μέχρι το τέλος η διακριτικότητα των ρόλων, οπωσδήποτε αποβαίνει προς όφελος του μεταφράσματος.

Το δεύτερο κείμενο με τίτλο «Τα (ηθικά) όρια του μεταφραστή. Με αφορμή τη μετάφραση στα ελληνικά της *Γαλάζιας ώρας* του Αλόνσο Κουέτο» επιχειρεί να οριοθετήσει τη λεγόμενη μεταφραστική ηθική, εν ολίγοις ποια στάση οφείλει να τηρεί ο μεταφραστής απέναντι στο έργο και στον συγγραφέα που μεταφράζει, απέναντι στη γλώσσα προέλευσης και στη γλώσσα-στόχο.

Με μια πολύ ενδιαφέρουσα παρουσίαση των μεταφράσεων που έκανε ο Νίκος Καζαντζάκης από τα ισπανικά, η οποία κλείνει με την παράθεση τεσσάρων ποιημάτων, ασχολείται το επόμενο κείμενο. Η συνεισφορά του συγγραφέα, που υπήρξε λάτρης της Ισπανίας και της λογοτεχνίας της, είναι τεράστια, αν σκεφτεί κανείς ότι είναι ο πρώτος μεταφραστής του Φεδερίκο Γκαρθία Λόρκα στα ελληνικά.

Φόρο τιμής στη μεταφράστρια Ιουλία Ιατρίδη, που αναμετρήθηκε με το εξαιρετικά απαιτητικό κείμενο του Βάσκου συγγραφέα και ποιητή Μιγκέλ ντε Ουναμούνο *Καταχνιά*, αποτίει

το τέταρτο κείμενο. Κλείνει δε με την παράθεση τριών χαρακτηριστικών αποσπασμάτων, που αποκαλύπτουν την ιδιαιτερότητα του έργου.

Με τίτλο έναν στίχο από το ποίημα του Μανουέλ Αλτολαγκίρε *Για να φτάσω το φως*, το επόμενο κείμενο είναι μια σύνοψη και περιεκτική εισαγωγή στο έργο ενός ποιητή, ο οποίος μπορεί να μην εντάσσεται μεταξύ των πρώτων, είναι όμως γνωστός για την ευαισθησία του και τη συγκίνηση που μεταδίδει στον αναγνώστη. Στο τέλος του κειμένου παρατίθενται δεκαοκτώ ποιήματα, δείγματα αυτής της εξαιρετικής ευαισθησίας, καθώς και ορισμένοι αφορισμοί για τη μετάφραση της ποίησης.

Τα επόμενα έξι κείμενα ασχολούνται με τη διδακτική της λογοτεχνικής μετάφρασης. Μια συνολική παρατήρηση για τα κείμενα αυτά είναι ότι μεταδίδουν στον αναγνώστη τον ενθουσιασμό του διδάσκοντος για τη συλλογική μεταφραστική δουλειά που γίνεται είτε σε σεμινάρια είτε σε εργαστήρια. Η δυναμική της μεταφραστικής ομάδας επανέρχεται στα κείμενα αυτά με τον έναν ή τον άλλο τρόπο σε μια προσπάθεια να γίνει ο αναγνώστης κοινωνός στην όλη διαδικασία.

Παρότι ο συγγραφέας δεν αρνείται τη μοναχικότητα του επαγγέλματος του μεταφραστή, είναι σαφές ότι ευνοεί την ομαδική δουλειά και το απαραίτητο feedback μεταξύ διδάσκοντος και διδασκομένων. Τα πολλά δείγματα ομαδικής δουλειάς, παρά τις αναμφισβήτητες δυσκολίες που παρουσιάζει το εγχείρημα, κατατείνουν σε τούτο: στην εποχή μας μια δημιουργική συνεργασία επιφέρει συχνά αριότατο αποτέλεσμα. Ας μην ξεχνάμε ότι η μετάφραση του ιδιαίτερου απαιτητικού έργου του Τζέιμς Τζόνς *Finnegans Wake* στα γαλλικά έγινε από ομάδα παρουσία του συγγραφέα, ο οποίος συμμετείχε ως ένας μεταξύ ίσων. Όπως καταθέτει ο βιογράφος του, Ρίτσαρντ Έλλμαν, άκουγε προσεκτικά, έκανε τις προτάσεις του και δεχόταν τις αντιπροτάσεις. Οι συνεργάτες του συχνά τον επανέφεραν

στην τάξη, μια που ο Τζόυς δεν δίσταζε να κάνει αβαρίες εν ονόματι της μουσικότητας.

Οποσδήποτε, είτε πρόκειται για την πειθαρχία των συλλαβών στη μετάφραση των 50+1 αστικών χαϊκού του Αντρές Νέουμαν είτε για τις μεταφραστικές εκδοχές διδασκόντων και διδασκομένων κατά τη μετάφραση ποιημάτων του Αργεντινού συγγραφέα Κάρλος Βιτάλε παρουσία του ποιητή, η εντύπωση που αποκομίζει ο αναγνώστης είναι ότι ο δημιουργικός διάλογος οδηγεί σε δημιουργικό αποτέλεσμα. Με την απαραίτητη προϋπόθεση ότι το προς μετάφραση κείμενο αντιμετωπίζεται με σεβασμό και εφευρετικότητα.

Το κείμενο που κλείνει το βιβλίο είναι μια πολύ ενδιαφέρουσα εισήγηση για τον ρόλο των μεταφραστών και των μεταφράσεων στη διαμόρφωση του λογοτεχνικού κανόνα. Και μια απόπειρα να απαντηθεί το ερώτημα που θέτει ο Χάρολντ Μπλουμ στο *The Western Canon: The Books and School of the Ages*: Τι πρέπει να διαβάσει εκείνος που επιμένει να συνεχίζει να διαβάζει; Την απάντηση τη δίνει ο κάθε άνθρωπος και η βιβλιοθήκη του.

Σύντομη αλλά ουσιαστική η περιδιάβαση στην ισπανόφωνη λογοτεχνία, ζωντανή και ελπιδοφόρα η παρουσίαση της ομαδικής μεταφραστικής δουλειάς. Ο διπτός στόχος ευοδώθηκε.